

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

Національна доктрина розвитку освіти в Україні, концепція виховання дітей і молоді в національній системі освіти передбачають формування соціальної активності й відповідальності особистості шляхом залучення вихованців до процесу державного будівництва, реформування суспільних відносин.

Тому виникає гостра потреба в ефективній, науково обґрунтованій системі соціального виховання, що могла б захистити молоде покоління від руйнівних наслідків кризи, яку переживає країна. За таких умов зростає вагомість історико-педагогічних досліджень, оскільки досвід наших попередників є цінним джерелом для пошуку нових підходів до вдосконалення навчально-виховного процесу, розвитку наукової педагогіки [7, с. 3].

Потреба в становленні та розвитку системи соціального виховання в 20-х рр. ХХ ст. була зумовлена об'єктивними та суб'єктивними чинниками. Нечувана імперіалістична світова війна, потім жорстока громадянська війна і голод забрали мільйони батьків. Радянська влада повинна була доглянути безпритульних дітей, напівсиріт, які потребували опіки з боку держави [2, с. 26].

Радянська система освіти не могла обмежуватися лише школою, що приймала дитину на 3–4 години на добу. Виникла необхідність цілковито охопити й організувати дітей [2, с. 26].

Це масове соціальне явище ще більше загострило проблему соціального виховання й поставило перед радянською державою завдання практично й широко розв'язати її, що сформулював у 1920 р. Наркомос України у «Декларації про соціальне виховання дітей» [2, с. 26].

Основне завдання Декларації полягало у тому, щоб, зламавши стару конструкцію, перетворити всі роз'єднанні типи дитячих установ (садки, притулки, школи) в єдину динамічну систему соціального виховання, орієнтуючись на дитячий будинок як на основну організаційну форму [4, с. 12].

В Україні гостро постало питання, як організувати дитячому населенню соціальне виховання, забезпечення й охорону. Ідеальною формою соціального виховання проголошувався дитячий будинок [6, с. 5].

«Декларація про соціальне виховання дітей», враховуючи глибоку кризу родин, нечуваний зріст безпритульності та бездоглядності дітей, в умовах величезної ваги соціального перевороту, намагалася виконати всі обов'язки держави перед дитинством [2, с. 26]. Вони ґрунтувалися на охороні дитинства та мали такі завдання:

1. Взяти на облік в кожному районі усіх як організованих, так і неорганізованих дітей до 15-ти річного віку.
2. Забезпечити кожній дитині всі її права на матеріальне забезпечення, виховання, охорону здоров'я.
3. Зібрати всіх бездоглядних дітей із вулиці, ринку, залізниці, розподілити їх у відповідні установи соціального виховання, забезпечити їм усі їхні права.
4. Допомогти й захистити права дитини, що живе в родині, але потребує соціальної державної допомоги.
5. Перебудувати саму школу відповідно до нових умов життя, зробити її невід'ємною ланкою цілої системи соціального виховання [2, с. 27].

Радянська держава брала на себе обов'язок охорони, навчання, виховання та організації дітей. Уся система соціального виховання оформлялася, залежно від стану тих чи інших груп дітей, в такі установи й організації:

1. Майданчики різних типів – літні організації, що об'єднували велику кількість дітей певного району.

2. Дитячий садок-школа (школа-клуб) неповного дня.
3. Денний дитячий садок, дитячий будинок, школа цілого дня.
4. Дитячий будинок, дитяче містечко, комуна, колонія [2, с. 28–29].

Крім названих типів установ для здійснення соціального виховання, існували інші організації охорони дитинства: колектори, розподільники, інститут братів і сестер соціальної допомоги, патронат, організації юридичного захисту дітей та різні громадські організації тощо. Завершувалася система соціального виховання організацією, що нею було пронизано життя всіх зазначених вище установ і організацій – комуністичним дитячим рухом, що найповніше охоплював і здійснював соціальне виховання дітей. Під керівництвом комсомолу дитячий рух через організації юних ленінців і жовтенят найширше і по-ленінськи проводив соціальне виховання дитячого населення, ставив своїм завданням дійсню й цілковиту організацію дітей як піонерів комуністичного будівництва [2, с. 29].

Наукові джерела засвідчують, що тогочасна система народної освіти створювалася згідно з теоретичними розробками Наркомосу УСРР та складалася з двох частин – закладів соціального виховання та профшкіл, до яких додавалися установи освіти для дорослих у формі політосвіти. Така система будувалася без ретельної попередньої підготовки, а тому мала певні помилки. Вже у другій половині 20-х рр. ХХ ст. спостерігається поступовий відхід керівників Наркомосу від курсу винятково на дитячий будинок (у галузі соціального виховання), відбувається певна переорієнтація їх на школу, проте школу в розумінні «соцвихівському», тобто як заклад, який не лише навчає дитину, але й виховує її, бере на себе обов'язки організації побуту й дозвілля своїх вихованців [3, с. 169].

Враховуючи, що орієнтація на дитячий будинок була перебільшенням і школа набула домінантного значення, то все ж основний підхід до соціального виховання як до загальної організації дитинства виявився правильний. Внаслідок цього, основним фактором соціального виховання

став дитячий комуністичний рух, що стихійно зростав. Він охоплював повністю і дитячу шкільну організацію, реорганізуючи нерухомість, формалізм і авторитарність школи та поєднуючи в єдиному процесі виховання й навчання [6, с. 5].

Починаючи з 1921 р. і до 1928 р., Народний комісаріат освіти щорічно видавав спеціальні «Порадники соціального виховання» з директивними матеріалами про школу й виховання в Україні, положення й статuti окремих дитячих установ, програмні матеріали тощо [3, с. 185].

Організація органів соціального виховання безпосередньо залежала від тих завдань і функцій, що здійснювали соціальне виховання.

Значний безпосередній вплив на дітей пролетарського суспільства мав дитячий комуністичний рух. Навчальний процес школи пристосовували до вимог дитячої комуністичної організації, а програму – до виробничих завдань радянської країни. У дитячих установах різних типів штучно створювалося соціальне оточення, пронизане комуністичними ідеями, лозунгами та вимогами для того, щоб діти змалку розуміли суть цих вимог і вчилися їх виконувати. Впроваджувалася комплексна система навчання з її основною рисою – вивченням навколишнього трудового життя як цілого комплексу діалектичних явищ, пристосування школи на селі до вимог сільського господарства, а в місті – до вимог підготовки майбутніх учасників промислового процесу [1, с. 101].

Зазначена організація школи привела до того, що в дитячих установах педагогіка перетворилася із науки з найкращими способами виховання особистості в науку про організацію дитинства – в педагогіку колективу.

Піонерський рух зростав і поширювався на шкільне і суспільно-трудове життя дітей. Також завданням дитячого руху було проникнути в сім'ю з метою перевиховання батьків, старшого покоління її членів. Під керівництвом комсомолу, партії юні піонери ставали творцями нової школи та нової родини.

Отже, у системі соціального виховання УСРР дитячий рух займав важливе місце як єдиний фактор соціального виховання. Його основа і зміст – єдиний засіб комуністичного виховання дітей на основі їх активної участі в суспільно-політичному і трудовому житті, процес залучення дітей до тих подій, які виникали на фоні класової боротьби.

Список використаних джерел

1. Антонюк Т. Д. Освітня політика в Україні періоду 20-х – початку 30-х рр. ХХ століття : монографія / Т. Д. Антонюк. – К.: Леся, 2011. – 231 с.
2. Зільберштейн А. Система народної освіти. Збірка / А. Зільберштейн, В. Ястржембський. – Х. : Державне видавництво України, 1929. – 320 с.
3. Нариси історії українського шкільництва: 1905–1933: навч. посіб. / О. В. Сухомлинська [та ін.]; за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Заповіт, 1996. – 304 с.
4. Порадник по соціальному вихованню дітей. Упорядкував Ценсоцвих Наркомосвіти УССР. Вип. 1. – Х. : Всеукраїнське державне видавництво, 1921. – 134 с.
5. Руководство по социальному воспитанию. – Государственное издательство Украины. – 1924. – 311 с.
6. Ряппо Я. Система народної освіти на Україні / Я. Ряппо. – Харків : Державне видавництво України, 1926. – 128 с.
7. Цибулько Л. Г. Соціальне виховання у вітчизняній педагогічній теорії та практиці 20-30-х років ХХ століття : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Л. Г. Цибулько. – Слов'янськ, 2005. – 185 с.